

Duke mbledhur stuhitë: parashikimi i qytetit të së ardhmes

Article by Pablo Servigne

July 18, 2019

Parashikimi për planetin tonë, tani gjerësisht i pranuar, po shkatërron vizionin tonë për një të ardhme të ndritshme për qytetet tona, të karakterizuara nga përparimi dhe zgjerimi teknologjik. Si rezultat, ne urgjentisht duhet të parashikojmë dhe të përballemi me skenarët që ka të ngjarë të bëhen realiteti ynë, me shpresën se kjo vepër e imagjinatës mund të na ndihmojë të përshtatemi në mënyrë efektive dhe ndoshta të drejtojmë një kurs të ndryshëm.

Qytetet anembanë botës sot përballen me një mori kërcënimesh serioze: nga ndotja tek ndryshimet klimatike, mungesa e burimeve kundrejt mbipopullimit dhe shumë më tepër. Rritja e vetëdijes për këtë ka çuar në një përhapje të 'zgjidhjeve' të tilla si 'jeshile', 'të qëndrueshme', 'zgjuar', 'elastike', 'zero-karbon', si dhe 'eko-lagjet'. Por sa efektive shpresojnë të jenë këto iniciativa, në dritën e shkallës së problemeve të hasura? Vizioni ynë për të ardhmen është në nevojë të madhe për t'u injektuar me një dozë të mirë realizmi. Vizioni i një të ardhmeje 'lineare' urbane është në fakt i ushqyer nga imazhet e bollëkut të falsifikuara gjatë rindërtimit të pasluftës. Megjithatë, në kushtet e tilla të prosperitetit, ato kushte nuk janë më në vend.

Një vështrim më i afërt i kërcënimeve kryesore me të cilat përballen qytetet mund të shërbejë si një bazë nga e cilat mund të shpiken skenarët e mundshëm të ardhshëm. Duke stimuluar imagjinatën tone, shpresohet se kjo kornizë konceptuale do të na ndihmojë në hartimin e politikave urbane të cilat janë më të besueshme dhe më pak të paqëndrueshme se sa ata që kemi dëshmuar deri tani.

Qytetet nën kërcënim

Rreziqet e ngrohjes globale janë të njohura mirë. Sipas OKB-së, më shumë se 60 për qind e qyteteve me popullsi prej mbi 750,000 janë të ekspozuar ndaj së paku një rrezik madhor. Një nga raportet më të fundit të IPCC përshkruan një rrezik të madh, ndër të tjera – nga klima dhe goditjet mjedisore që shkatërrojnë sistemet industriale ushqimore që ushqejnë shumicën e qyteteve evropiane.¹ Mungesa e resurseve (metaleve, ujit, drurit, energjisë, etj.) gjithashtu bie në këto kërcënime të mëdha. Në fakt, nuk ka asgjë më të thjeshtë që seriozisht është duke prishur një qytet: është thjesht një çështje e bllokimit të furnizimeve ushqimore dhe energjitike. Këto janë ndër të tjera kërcënimet më të këqija që një qytet mund të përballojë, sepse efektet sociale, ekonomike dhe më pas politike ndjehen pothuajse menjëherë (brenda disa ditëve). Prandaj është bërë prioriteti i sigurisë ushqimore nga të gjitha qeveritë gjatë shekujve.

Kërcënimet serioze paraqiten gjithashtu nga lloje të caktuara të ndotjes. Po ashtu, për shkak të metaleve të rënda dhe komponimeve organike që ndotin tokën dhe aerosolët që tashmë i bëjnë disa qytete të caktuara jo të jetueshme, ekziston rreziku i aksidenteve të mëdha industriale duke e detyruar popullsinë e tërë urbane të evakuhet. Qytetet duhet të mësojnë të parashikojnë gjithë këtë, për të përthithur goditjet, për t'u shëruar dhe për të mësuar nga këto ngjarje, shumica e të cilave tashmë po ndodhin në pjesë të caktuara të botës. Thjesht, për të arritur këtë, ata kanë nevojë për burime, energji dhe një shkallë të rendit social i cili gjithnjë e më shumë bëhet më i vështirë për t'u garantuar. Në fakt, të gjitha këto kërcënime mund të merren parasysh se vijnë nga jashtë qytetit (kërcënime të jashtme). Por, ka një lloj kërcërimi tjetër po aq serioz, dhe më pak i njohur: kërcënimet e brendshme. Këto dalin kryesisht nga infrastrukturat e pambrojtura dhe konfliktet shoqërore.

Është e njohur për historianët dhe arkeologët se kapaciteti i qytetit për t'u rritur dhe lulëzuar varet nga aftësia e tij për të mbrojtur rrjetet e mira të komunikimit, transportit dhe shpërndarjes. Sot, shumica e infrastrukturave të transportit, energjisë elektrike dhe ujore në vendet OECD janë mbi 50 vjeç (mbi 100 vjeçare, në disa raste), dhe tashmë funksionojnë edhe përtej kapacitetit maksimal². Shkalla e ndërlikohjes, kompleksiteti dhe homogjeniteti i tij, dhe shpejtësia e lëvizjes së komponentëve të jetës së qytetit, kanë rritur gjithashtu cenueshmërinë e kësaj infrastrukture. Kështu, ajo është gjithashtu lehtë për t'u destabilizuar nga ngjarje të njëpasnjëshme si përmbytje, uragane dhe sulme terroriste.

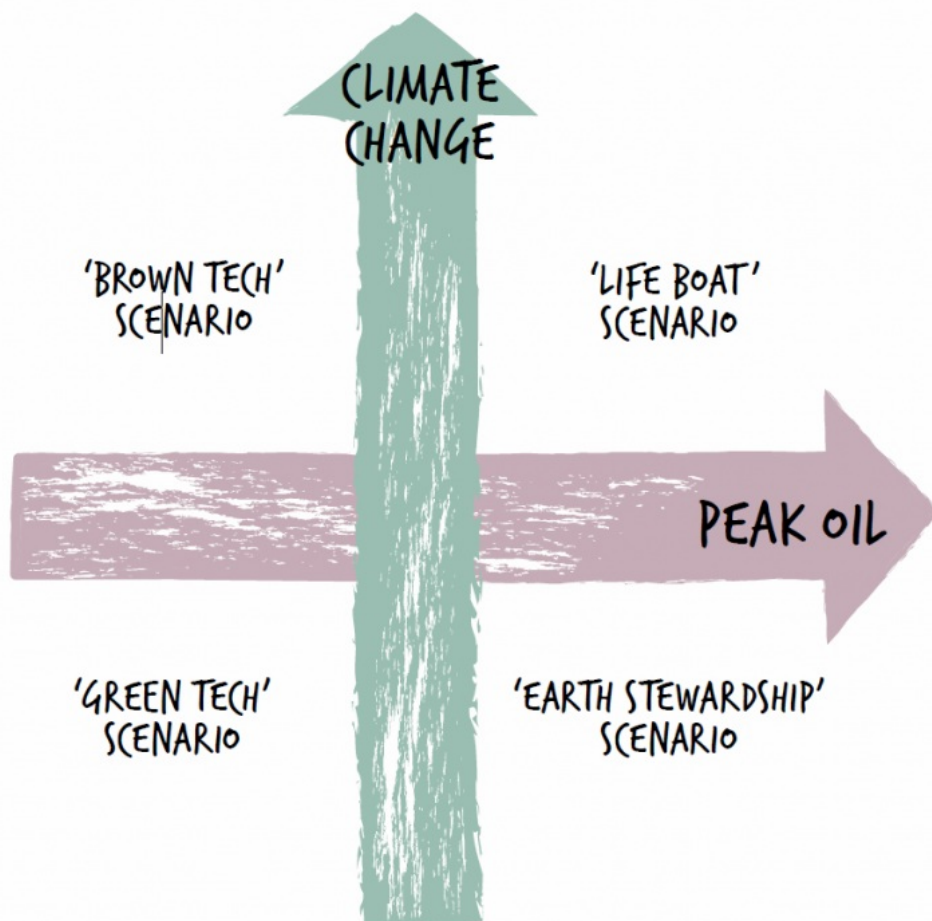
Kur, pas rritjes së çmimit të naftës në vitin 2000, 150 shoferë të protestës së kamionëve bllokuan depot e mëdha të karburantit në Britani të Madhe, pasojat u ndjenë me shpejtësi: "Vetëm katër ditë pas fillimit të grevës, shumica e rafinerive e vendit kishin pushuar së funksionuari, duke e detyruar qeverinë të ndërmarrë hapa për të mbrojtur rezervat e mbetura. Ditën tjetër, njerëzit nxituan në dyqane dhe supermarkete për të mbledhur rezerva ushqimore. Një ditë më vonë, 90% e stacioneve të mbushjes ndaluan të shërbejnë, dhe NHS [Shërbimi Shëndetësor Kombëtar] filloi të anulojë kirurgjitë zgjedhore. Dërgesat e Postës Mbretërore u ndalën, dhe shkollat në shumë qytete dhe fshatra mbyllën dyert e tyre. Supermarkete të mëdha të tilla si Tesco dhe Sainsbury paraqitën racionimin, dhe qeveria thirri ushtrinë për të përcjellë konvotë e mallrave vitale. Në fund, presioni publik i udhëhoqi grevistët për t'i dhënë fund veprimt të tyre".³

Rendi shoqëror i një qyteti mund të përkeqësohet me shpejtësi, edhe kur rrjetet nuk ndahen. E gjithë çka duhet është një krizë ekonomike ose politike për të çuar në kolaps të aktivitetit industrial, humbje masive të vendeve të punës, kriza strehimi, shpërthimi i një flluske spekulative, trazira në komunitet ose klasë, konflikte, aktet terroriste, etj. Këto ngjarje janë bërë të shpeshta për shkak të rritjes së ndjeshme të pabarazisë ekonomike dhe sociale brenda vendeve⁴, madje edhe brenda qyteteve⁵. Kjo nuk është asgjë e re, por duket se është harruar; arkeologjia na tregon se elitat ekonomike dhe politike të qytetërimeve të mëdha shpesh kanë shkaktuar degradimin e pandërprerë të mjedisit të tyre, për shkak të presionit që ata vënë mbi njerëzit dhe ekosistemet natyrore.⁶

E fundit, por jo më pak e rëndësishme, të gjitha këto kërcënime janë të ndërvarura dhe sot funksionojnë në një nivel globalizimi. Rrjete ndërkombëtare të mëdha, homogjene, me lëvizje të shpejtë, thellë të ndërlidhura – paradoksalisht – bëhen më rezistente ndaj çrregullimeve të vogla, por më të rrezikuara ndaj ndërprerjeve të mëdha, të cilat, kur ndodhin, mund të shkaktojnë një efekt domino në të gjithë sistemin, duke çuar në kolaps.⁷ Shkencëtarët flasin për një lloj rreziku: ‘rrezikun sistematik global’ i natyrshëm në këto rrjete komplekse të gjera, dhe, si nyjet kryesore në këto rrjete globale, qytetet janë shumë të ekspozuar ndaj këtyre rreziqeve.

Skenare për të ardhmen: paralajmërimi është parapërgatitje

Me këtë në mendje, mund të parashikohen katër skenarë. Qëllimi nuk është të alarmojë, as të parashikojë të ardhmen, por të stimulojë imagjinatën dhe të provohen efektet e këtyre kërcënimeve kundër të ardhmes. Këto skenarë duhet të merren si shenja, rrugë ose faza, si pikat e një busulle. Ata janë tregim për të ardhmen, për të ndihmuar në ilustrimin e tendencave dhe për të dhënë një pasqyrë se çfarë mund të kemi përpara.

Ndarja në katër skenarë vjen nga dy vepra: Skenarët e ardhshëm nga David Holmgren⁸, dhe ‘qytetet elastike’, nga arkitektët dhe planifikuesit Newman, Beatley dhe Boyer⁹. Vepra e parë përshkruan trajektoret e mundshme në lidhje me ndryshimet klimatike dhe të naftës.

Nëse ndryshimi i klimës ka një efekt gradual (duke siguruar hapësirë të mjaftueshme manovrimi për të transformuar shoqërinë), ka dy skenarë të mundshëm: ‘Tranzicioni i teknologjisë së gjelbër’ - i cili, nëse burimet bien ngadalë, mund të jetë relativisht i rehatshëm, ose një ndryshim radikal dhe i shpejtë, i njohur si ‘Kujdesi për tokën’, në rast të rënies brutalisht të shpejtë të burimeve energjetike. Nga kontrasti,

nëse ndryshimet klimatike kanë efekte të shpejta dhe të dhunshme, shoqëria do të futet në një të ardhme të teknologjisë “kafe” ku fuqitë që do të grumbullohen të gjitha forca e tyre për të ruajtur ‘biznesin si zakonisht’. Ose, edhe më keq, shoqëria mund të shembet krejtësisht-skenari i ‘varkë shpëtimi’ – nëse këto katastrofa përkojnë me një humbje të shpejtë të burimeve.

Publikimi i dytë fokusohet ekskluzivisht në fundin e naftës, dhe duke analizuar efektet e saj në qytete. Ai shqyrton pyetjen e mëposhtme: duke ditur se qytetet janë krejtësisht të varura nga nafta, dhe kanë një gjurmë masive të karbonit, cilat do të ishin pasojat për dytetet moderne industriale në fund të epokës së naftës?

Dy fusha në veçanti janë hulumtuar: transporti dhe siguria e ushqimit. Autorët përshkruajnë katër skenarë, të ngjashëm me ato të Holmgren: qyteti elastik (që korrespondon me ‘teknologjinë e gjelbër’ skenari), qyteti i ndarë (skenari “I kaftë”), qyteti i ruralizuar (skenari ‘kujdesi tokësor’ skenari), dhe qyteti i shkatërruar (skenari ‘varkë shpëtimi’).

Megjithatë, të dyja këto publikime largpamëse konsiderojnë vetëm skenarët bazuar mbi kërcënimet e jashtme (klima dhe nafta), pra duke marrë parasysh kërcënimet e brendshme. Këto të fundit janë përfshirë në mënyrë eksplicite në sintezën e propozuar në vijim.¹⁰

Qyteti ekoteknik

Nëse ndikimi i ngrohjes globale rezulton të jetë gradual, dhe një ‘rënie e energjisë’¹¹ mund të menaxhohet, shoqëria mund të adoptojë teknologjitë ‘e gjelbra’ të sigurojnë një tranzicion të suksesshëm dhe të punojnë drejt sistemeve të shpërndarjes së rinovueshme të energjisë, pa konflikte apo fatkeqësi. Kjo do të çonte në një rigjallërim në ekonominë rajonale, rurale, bujqësi më e qëndrueshme, më shumë sisteme horizontale politike, dhe qytete më kompakte që priorizojnë transportin publik dhe ekonominë lokale. Do të ishte një ekuilibër gjetur në mes të zvogëlimit të konsumit dhe ngadalësimit të rritjes ekonomike, falë teknologjisë së efikasitetit energjetik dhe rilokalizimit të sistemit të energjisë.

Megjithatë, është e mundur vetëm për një qytet që të marrë këtë rrugë të tillë, nëse tashmë ka një infrastrukturë të qëndrueshme dhe të mirëmbajtur, dhe nëse shmang trazira të mëdha politike, ekonomike dhe shoqërore. Kjo është qartë skenari më i dëshirueshëm në drejtim të mbajtjes së standardeve të jetesës dhe sigurinë që mbështeten në shoqëritë tona demokratike. Për ta përmbledhur, mungesa e pengesave të mëdha, madje edhe në kontekstin e një rënieje të energjisë, një tranzicion efikas është ende i mundur. Qyteti mund të përgatitet, ngadalë por me siguri, për ‘stuhitë’ përpara.

Qyteti eko-fshat

Një rënie e shpejtë e burimeve, duke përfshirë naftën dhe gazin natyror, mund të shkaktojë një krizë që do të sillte ekonominë botërore në gjunjë. Ky kolaps global mund të krijojë paqëndrueshmëri politike, e cila do të çojë në të probleme serioze sociale, por gjithashtu, në mënyrë paradoksale, deri në fund të serrës së emetimit të gazit. Komunitetet e qëndrueshme lokale do të dilnin në zona rurale (pas një eksodi masive rurale). Kjo do të arrihej përmes teknikave të agroekologjisë dhe permakulturës, dhe mbi të gjitha duke mbështetur kapacitetin e tyre për demokraci lokale. Është e mundur që megalopole të mëdha të përmbajnë ende lagje të pasura, private, me zhvillimin e bujqësisë urbane brenda kopshteve periferike. Në këtë skenar, askush nuk beson se qytetërimi mund të ruhet siç qëndron; njerëzit do të kenë lëvizur, të punojnë për diçka rrënjësisht të ndryshme.

Qytetet do të ktheheshin në gjysmë rurale, duke plotësuar shumë nga nevojat e tyre ushqimore dhe energjetike në nivel lokal, përgjatë vijave të qytete mesjetare të vetë-mjaftueshme. Rripat peri-urbaneddo të përbëhen nga ekofshatra që furnizojnë qyteti dhe bëjnë riciklimin e mbeturinave, ashtu si fshatarët Parizien të tregut të shekullit të 19-të. Megjithatë, kjo politikë “elasticiteti radikal” do të jetë e praktikueshme vetëm nëse fatkeqësitë masive (uragane, kryengritje, revolucione, etj.), që mund të destabilizojnë rendin politik dhe shoqëror nuk do të jenë as shumë intensive as shumë të shpeshta. Nëse ata ndodhin, organizimi i qytetit mund të ndryshojë rrënjësisht, duke ruajtur një shans për të shmangur shkatërrimin dhe kaosin, dhe mbajtjen e një demokracie, megjithë rritjen gjithnjë e më shumë të nivelit lokal. Në këtë skenar, qyteti transformohet në çast, por pa u fshirë nga ‘stuhitë’.

Qyteti enklavë

Një rënie e ngadaltë në furnizimin me energji mund ti lërë strukturat me influencë në fuqi, në këtë mënyrë duke penguar çdo shans të transformimit të vërtetë. Kombinimi i një shteti autoritar dhe biznesi privat do të nxisë një nxitim industrial për burime jo të rinovueshme, me pasojat të parashikueshme katastrofike. Por atëherë klima dhe kriza mjedisore do të ishin kaq dërrmuese që të gjitha energjitë dhe resurset e shoqërisë të jenë të nevojshme për të mbajtur anijen në det, për shkak të politikave që janë të centralizuara, të sekuritizuara, të militarizuara dhe joegalitare. Qyteti do të copëtohej; të pasur, të fshehur në lagjet e tyre të sigurta, do të mbajnë qasje në furnizime gjithnjë e më të shtrenjta, duke u mbrojtur nga variacionet klimatike me teknologji të re. Më të varfrit në shoqëri do të lihen pajisje të veta në zonat gjysmë rurale (me komplete perimesh mbarështuese që sigurojnë qëndrueshmëri), apo edhe shant qytete, me qasje më pak e më pak në burime të qëndrueshme. Në këtë skenar, elita ekonomike (të pasurit) dhe elita politike (qeveria), në enklavat e tyre të pasura, do të përdorte dhunë dhe frikë për të ruajtur privilegjin e tyre.

Këto elita nuk do të kishin zgjidhje tjetër përveç se të sjellin gjithnjë e më shumë ligje shtypëse. Ata që janë në situatë më të pasigurt gradualisht do të humbasin mjetet për të mbrojtur veten nga fatkeqësitë mjedisore dhe sociale, dhe rrethe të caktuara (të mbushura me emigrantë) do të bëheshin shantë qytete, dhe zona të policisë pa lëvizje. Kohezioni politik, pra demokracia, do të ishte viktimë e parë, duke e lënë fushën të hapur për zgjerimin e sektorit privat dhe makineritë e tij të paqëndrueshme për të gjeneruar gjithnjë e më shumë privilegje dhe ndarje sociale – me fjalë të tjera, kaos social. Qyteti shkatërrohet, të pasurit ‘menaxhojnë’ krizën, të gjithë tjetër të durojnë atë, dhe i pari e kontrollon këtë të fundit me mjete gjithnjë e më jodemokratike.

Qyteti i rrëzuar

Nëse rënia e shpejtë ekonomike dhe politike (skenari Ekofshat) është i përbërë nga kriza të rënda mjedisore dhe klimaterike, është tepër vonë për të marrë rrugën e qëndrueshmërisë; kolapsi është i pashmangshëm. Historia tregon se mungesa e përgatitjes e kombinuar me një sërë katastrofash të ndryshme do të përfitojnë qytetin. Nuk ka mungesë shembujsh të qyteteve të vdekura, si Efesi, porti dhe qyteti i dytë më i madh në Perandorinë Romake, braktisur rreth vitit 1000 kur lumi u tha pasi të gjitha pemëve në kodrat përreth ishin prerë. Lufta, sëmundja dhe uria gjithmonë kanë pastruar qytetet nga banorët e tyre, dhe kjo ende mund të ndodhë.

Në Siri dhe Libi, konflikti i armatosur ka shkatërruar qytete të tëra, të cilat ende nuk janë ngritur. Kur shoku është shumë brutal, një pjesë e popullatës urbane largohet, dhe ata që nuk mundën, qëndrojnë dhe bëhen pre e mungesave dhe kaosit. Epidemitë dhe / ose konfliktet mund të zvogëlojnë jetën shoqërore në nivel të klaneve të kontrolluara nga kryekomandantët lokalë. Disa grupe të vogla të popullsisë do të mbijetonin në kushte jashtëzakonisht të favorshme (për shembull afër një lumi të shëndetshëm, në fusha të qëndrueshme dhe pjellore, ose në një manastir të izoluar). Këto ishuj të vegjël (“Varkat e shpëtimit të Holmgrenit”) do të ishte mundësia e vetme e njerëzimit për të gjetur një rrugë nëpër një periudhë të errët dhe të mbajë shpresën e rilindjes në disa dekada, ose shekuj. Në këtë skenar, efekti domino i paparashikueshëm dhe i pakthyeshëm çojnë në shkatërrimin e shpejtë të qytetit.

EXTERNAL THREATS		CLIMATE AND ENVIRONMENTAL SHOCKS	
Supply Chain Disruption (including oil)	⊖	⊖ Ecotech	⊕ Enclaves
	⊕	⊕ Ecovillages	⊕ Collapse
⊖ = Delayed and/or rare and/or weak ⊕ = Imminent and/or frequent and/or strong			
INTERNAL THREATS		ECONOMIC AND SOCIAL SHOCKS	
State of structures and networks	Robust / resilient	⊖ Ecotech	⊕ Enclaves
	Fragile / vulnerable	⊕ Ecovillages	⊕ Collapse

Një ndërprerje në imagjinatën tonë

Ky Kompas i katër skenarëve na jep një mënyrë të re të (para)shikimit të së ardhmes. Kjo na mundëson të shohim më qartë se çfarë është në rrezik: nga një forcim i marrëdhënieve të klasës, de-industrializimi i qyteteve, eksodi urban, dhe rënia e infrastrukturës në zhvillimin e teknologjive të gjelbra. Edhe nëse detajet e këtyre trajektoreve nuk janë të specifikuara, tendencat globale janë të qarta: drejt katastrofave, apo siç do ti quanim disa, kolapse.

Këto narativa ndryshojnë nga parashikimet më të zakonshme, bazuar në mitet rreth progresit të teknologjisë, duke na joshur me një të

ardhme gjithnjë më të lidhur me virtualen, duke përfunduar kështu të shkëputur nga natyralja. Por, është e qartë se kemi dal kundër kufijve të kësaj (dhe të shkencës së sistemit të tokës), dhe tani duhet të përgatitemi për një të ardhme me shkëputje dhe ndërprerje.

Në qytetet e vendeve të industrializuara – duke përfshirë Evropën – është shumë e mundshme se ne do të arrijmë ‘kulmin e urbanizimit’ në dekadën e ardhshme. Me fjalë të tjera, nuk mund të mbajmë në këtë drejtim ultra-urban. E ardhmja e qyteteve industriale do të jetë më shumë gjasa të jetë një e ardhme e karakterizuar nga shpopullimi, rikyçja me rripat e gjelbërta dhe fshatrat, një reduktim i vonuar i pabarazisë sociale, dhe ri-lokalizimin e ekonomisë. Varet nga ne që të vendosim bilancin në favor të një skenari të caktuar.

Edhe nëse natyra precize e këtyre skenarëve është nuk është e qartë, ne mund të jemi të sigurt se e ardhmja urbane duhet të jetë e qëndrueshme.¹² Qytetet do të duhet të kalojnë lloje të ndryshme të “stuhive”, disa me më shumë lehtësi se të tjerat, dhe kjo do të transformojë radikalisht se si evropianët projektojnë dhe banojnë në qytetet e tyre. Parashikimi i këtyre “stuhive” sot, duke i ndjerë dhe imagjinuar ato, na bën të përgatitur për t’u shmangur fatkeqësive.

This is a revised version of an article that was first published on barricade.be.

---

1 P. Servigne (2017). Nourrir l’Europe en temps de crise. Vers de systèmes alimentaires résilients, Babel.

2 Goldin & M. Mariathan, (2014). The butterfly defect: How globalization creates systemic risks, and what to do about it. Princeton University Press, p.101.

3 P. Servigne & R. Stevens (2015), Comment tout peut s’effondrer. Petit manuel de collapsologie à l’usage des générations présentes, Seuil, p. 116.

4 R. Wilkinson, & K. Pickett (2009). The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone, Allen Lane.

5 O. Razemon (2016) Comment la France a tué ses villes, Rue de l’échiquier

6 Pwr shembull, stalinizimi I tokws gjatw milenimit tw tretw PeS nw Mesopotami, ose sot, Europeanw e pasur qw shkatwrronw pyje tropikale. Shih N. B. Grimm, et al. (2008). Global change and the ecology of cities, Science, n°319, pp. 756-760.

7 P. Servigne & R. Stevens (2015), op. cit

8 D. Holmgren (2009), Future scenarios, How communities can adapt to peak oil and climate change, Green Books.

9 P. Newman et al. (2009) Resilient cities. Responding to peak oil and climate change, Island Press.

10 Kwtu, konflikti I armatosur dhe luftacivile nuk wshw pwrwshirw nw kwrcwnimet e jashtme

11 Nw kontekstin e post peak tranzicionit tw naftws, kjo ka tw bwj me largimin nga pwrdorimi I energjisw duke e reduktuar <https://www.transitionculture.org/essential-info/what-is-energy-descent/>

12 A. Sinaï et al. Petit traité de résilience locale, 2015, Éditions Charles Léopold Mayer.

Pablo Servigne is an agronomist (Faculté des Sciences Agronomiques de Gembloux, Belgium), PhD (Université libre de Bruxelles), expert in ecology, behaviour and evolution of social insects.

Published July 18, 2019

Article in Albanian

Translation available in English, French, Polish, Russian, Serbian, Turkish

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/duke-mbledhur-stuhite-parashikimi-i-qytetit-te-se-ardhmes/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.